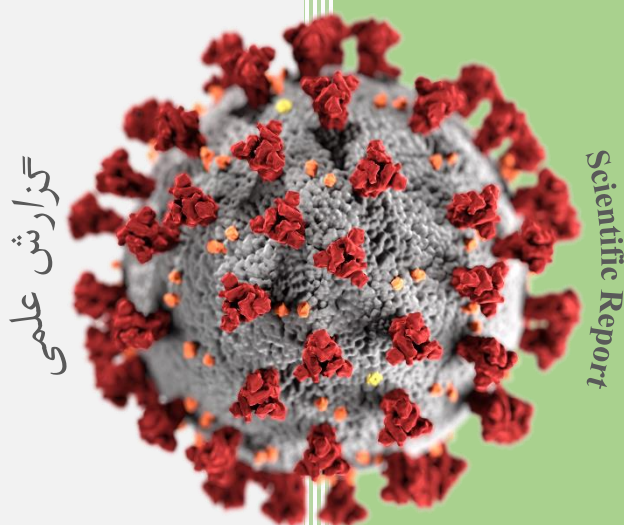

دانشگاه تربیت مدرس

دیدهبانی علمی بیماری کووید ۱۹

کرونا و فرصت‌های تعاملی ایران و کشورهای آفریقایی

دکتر میثم میرزائی تبار

استادیار گروه مطالعات ژئوپلیتیک مرکز مطالعات آفریقا

دانشگاه تربیت مدرس

m.mirzaeitabar@modares.ac.ir

فضای مجازی آمیخته از اطلاعات علمی و شبه علمی است که ممکن است باعث سردرگمی استفاده‌کنندگان شود. هدف از این سلسله مباحث علمی، ارائه اطلاعات معتبر، دارای شناسنامه و تهیه شده توسط اساتید درباره کووید ۱۹ می‌باشد.

۲۱ اردیبهشت ۱۳۹۹

گروه مطالعات علم و فناوری - ۲۵

ویروس کرونا گونه‌ای جدید از ویروس‌های خانواده کرونا است که اواخر سال ۲۰۱۹ میلادی در چین مورد شناسایی قرار گرفت. این ویروس اولین بار در شهر ووهان شیوع پیدا کرد و سپس با انتقال به سایر کشورها و مناطق جهان، این روزها میهمان ناخوانده و موجب هراس و آزار شهروندان در ۲۱۲ کشور و قلمرو سرزمینی است. بر اساس آمارهای اعلامی دولت‌ها، تاکنون چند میلیون نفر در جهان به کرونا مبتلا شده و حدود چند صد هزار نفر نیز بر اثر این بیماری از دنیا رفته‌اند. به تبع سایر قاره‌های جهان، آفریقا نیز امروز مورد هجوم کرونا قرار گرفته و از میان ۵۴ کشور و ۴ قلمرو وابسته این قاره، تاکنون ده‌ها هزار مورد ابتلا در ۵۳ کشور و ۲ منطقه و قلمرو وابسته آفریقایی ثبت شده‌است که از این میزان، حدود ۲۵۰۰ نفر جان خود را از دست داده‌اند.^۱ این نوشتار با بررسی موضوع شیوع کرونا و وضعیت بهداشتی و درمانی آفریقا برای مقابله با آن، و همچنین ارزیابی توانمندی‌های جمهوری اسلامی ایران در مقابله با کرونا، به بررسی فرصت‌های تعاملی ایران و کشورهای آفریقایی متأثر از این شرایط می‌پردازد.

وضعیت بهداشتی و درمانی کشورهای آفریقایی برای مقابله با کرونا

یکی از مهم‌ترین مشکلات اکثر کشورهای آفریقایی، ضعف سیستم بهداشتی و درمانی و کمبود تجهیزات پزشکی آن‌هاست که آسیب‌پذیری این قاره را در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر افزایش داده‌است. کمیسیون اقتصادی آفریقا (ECA) وابسته به سازمان ملل متحد در گزارش جدید خود درباره شیوه کرونا در آفریقا، سه مشکل اساسی در حوزه بهداشت و درمان این قاره را "پایین بودن تعداد تخت‌های بیمارستانی، تعداد بخش مراقبت‌های ویژه (ICU) و تعداد متخصصان حوزه بهداشت و سلامت"؛ "وابستگی به واردات محصولات دارویی و پزشکی"؛ و "ضعف در تأمین هزینه‌های سلامت و درمان به دلیل ضعف بودن اقتصادها" معرفی کرده‌است.^۲ در بخشی از این گزارش آمده‌است که "سیستم‌های بهداشتی کشورهای آفریقا در مقایسه با سایر نقاط جهان ضعیف‌تر هستند و نسبت تخت‌های بیمارستانی، بخش مراقبت‌های ویژه و تعداد متخصصان حوزه بهداشت و سلامت نسبت به جمعیت کشورها پایین است. آفریقا به طور متوسط، به ازای هر ۱۰۰۰ نفر، ۱٫۸ تخت بیمارستان دارد."^۳

سازمان بهداشت جهانی (WHO) نیز با ارائه آمارهای دریافتی خود درباره امکانات پزشکی در کشورهای آفریقایی، با اشاره به تعداد تخت‌های مراقبت‌های ویژه (ICU) در این قاره اعلام کرده‌است که "براساس داده‌های اولیه گزارش شده به سازمان بهداشت جهانی (WHO) از سوی ۴۳ کشور آفریقایی درباره تعداد کل تخت‌های واحدهای مراقبت‌های ویژه (ICU) در مراکز درمانی عمومی، به صورت تخمینی، به ازای هر یک میلیون نفر، حدود پنج تخت در بخش مراقبت‌های ویژه (ICU) وجود دارد که در مقایسه با سایر مناطق جهان، پایین است."^۴

درباره وابستگی آفریقا به واردات دارو و تجهیزات پزشکی نیز "آفریقا بسیار وابسته به محصولات دارویی و پزشکی وارداتی است. هر کشور آفریقایی یک واردکننده تام از این محصولات است و حتی ۹۴ درصد کل داروهای آفریقا از خارج وارد می‌شوند."^۵

با وجود صرف هزینه کشورهای آفریقایی در تأمین نیازهای پزشکی و درمانی، این قاره همچنان با کمبود تجهیزات مواجه است. یکی از تجهیزات مورد نیاز در شرایط فعلی شیوع کرونا، ونتیلاتور (دستگاه تنفس مصنوعی) است. سازمان بهداشت جهانی (WHO) در گزارش جدید خود با اشاره به تعداد دستگاه‌های ونتیلاتور در بیمارستان‌های آفریقا اعلام کرد: "در ۴۱ کشور آفریقایی که به سازمان بهداشت جهانی (WHO) گزارش داده‌اند، تعداد دستگاه‌های ونتیلاتور در مراکز ارائه خدمات بهداشت عمومی کمتر از ۲۰۰۰ دستگاه است."^۶

کمیسیون اقتصادی آفریقا (ECA) وابسته به سازمان ملل متحد از کشورهای آفریقایی خواسته است تا "در شرایط کنونی، مسیر دسترسی به کالاها را هموار کرده و تعرفه‌های وارداتی خود را به حال تعلیق در آورند." کالاهایی که کاهش تعرفه برای آنها درخواست شده است شامل "پوشاک محافظ مانند ماسک صورت، دستکش پلاستیکی یا لاستیکی و پوشاک جراحی؛ مواد و محصولات ضد عفونی کننده یا گندزداها؛ مواد مصرفی پزشکی مانند گاز پانسمان، سرنگ، کیت‌های لوله‌گذاری و روتختی‌های کاغذی؛ صابون و کیت‌های تشخیص ویروس کرونا" است.^۷

توانمندی‌های ایران برای مقابله با کرونا

توانمندی‌های جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با ویروس کرونا را می‌توان در ۶ بخش ذیل مورد بحث و بررسی قرار داد.

۱. تلاش‌ها و مجاهدت‌های کادر بهداشتی و درمانی

یکی از مهم‌ترین توانمندی‌های جمهوری اسلامی ایران در مقابله با کرونا و درمان بیماران مبتلا به این ویروس، توان بالای کادر بهداشتی و درمانی اعم از پزشکان، پرستاران، بهورزان و سایر نیروهای بیمارستانی و تلاش و مجاهدت‌های بی‌وقفه و شبانه‌روزی آنها بوده که بارها مورد تحسین و تقدیر مردم، رهبر معظم انقلاب و سایر مسئولان کشور قرار گرفته است. تعداد شهدای خدمات کادر بهداشتی و درمانی، در مسیر مقابله با کرونا تاکنون بیش از ۱۰۰ شهید خدمت بوده است.^۸

۲. برنامه‌های پیشگیرانه و مقابله‌ای

اصلی‌ترین اقدام پیشگیرانه و مقابله‌ای ستاد ملی مقابله با ویروس کرونا، اجرای طرح بسیج ملی مقابله با کرونا و انجام عملیات غربالگری بود. این اقدام با بهره‌گیری از ظرفیت پرونده الکترونیک سلامت شهروندان ایرانی، وجود خانه‌های

بهداشت روستایی و مراکز جامع خدمات سلامت روستایی و شهری و حضور ۸۰ هزار بسیجی داوطلب^۹ به انجام رسید. "در کل کشور، ۱۷۸۰۰ خانه بهداشت با ۳۱۵۰۰ نفر بهورز در روستاها و ۴۷۰۰ مرکز خدمات سلامت جامع روستایی فعالیت دارند. در شهرها نیز حدود ۵۷۰۰ پایگاه سلامت با ۲۴۰۰۰ نفر مراقب سلامت، فعال هستند."^{۱۰} بنابر اعلام وزیر بهداشت، ۸۰ میلیون نفر ایرانی پرونده الکترونیک سلامت دارند و بیش از ۷۱ میلیون نفر در طرح غربالگری مورد رصد و ارزیابی قرار گرفته‌اند. "تجربه مقابله با کرونا، ایران را در بین شش کشور برگزیده جهان قرار داده‌است و از سوی سازمان جهانی بهداشت، از بین کشورهای شرق مدیترانه، ایران به عنوان کشور برگزیده برای انتقال تجربه به جهان انتخاب شد."^{۱۱}

۳. مشارکت همگانی مردمی برای مقابله با کرونا

با آغاز شیوع کرونا در ایران، اصلی‌ترین حضور و مشارکت مردم در رعایت دستورالعمل‌های اعلامی از سوی ستاد ملی مقابله با کرونا و در درجه دوم، حضور فعال اقشار مختلف مردم اعم از زن و مرد در کادر پزشکی، کادر نظامی، کارگران در صنایع مرتبط با تولید مواد ضدعفونی و محصولات و تجهیزات پزشکی، بسیجیان، گروه‌های جهادی، جامعه دانشگاهی (دانشجویان، اساتید و کارمندان)، خیرین، فعالان رسانه‌ای، طلاب حوزه‌های علمیه و سایر اقشار جامعه در جمع‌آوری کمک‌های مؤمنانه مردمی، تولید محصولات مورد نیاز درمانی از قبیل ماسک، مواد ضدعفونی، دستکش، لباس‌های محافظ کادر درمانی، تهیه مایحتاج اقشار آسیب‌پذیر جامعه، ضدعفونی مکان‌های عمومی و معابر، تغسیل و تدفین درگذشتگان بر اثر بیماری کرونا، آموزش و آگاه‌سازی مردم و ... بوده‌است که همچنان ادامه دارد.

۴. روش‌های درمانی برای بهبود بیماران مبتلا به کرونا

براساس آخرین آمارهای ارائه شده^{۱۲} و با توجه به تحریم همه‌جانبه ایران حتی در زمینه دارویی و تجهیزات پزشکی، این کشور از نظر تعداد بهبودیافتگان به نسبت مبتلایان به کرونا و همچنین کاهش شمار درگذشتگان، در وضعیت مناسب و قابل قبولی قرار دارد. یکی از دلایل وجود چنین شرایطی می‌تواند به کارگیری روش‌های درمانی خاص از سوی متخصصان در مراکز درمانی باشد که تاکنون اظهار نظر رسمی در ارتباط با نوع و روش درمان، صورت نگرفته‌است.

۵. تولید اقلام مورد نیاز و تجهیزات پزشکی

با شیوع کرونا، تقاضا برای اقلامی از قبیل انواع مواد ضدعفونی‌کننده، الکل طبی، ماسک، دستکش، لباس‌های محافظ کادر پزشکی، کیت‌های تشخیص، ونتیلاتور و غیره افزایش پیدا کرده‌است. بخش عمده‌ای از این نیازها در داخل و توسط شرکت‌های دولتی و خصوصی و به‌ویژه شرکت‌های دانش‌بنیان تولید و رفع نیاز می‌شود. براساس اعلام رئیس هیأت امنای

صرفه‌جویی ارزی وزارت بهداشت، " ۸۵ درصد اقلام ۲۶گانه برای مداوای بیماران مبتلا به کرونا تأمین شده در داخل است و ۱۵ درصد باقیمانده مانند سی‌تی‌اسکن که وارداتی بود هم در حال اقدام برای تولید است.^{۱۳} در حال حاضر، ۱۷۷ شرکت دانش‌بنیان در حوزه وسایل، ملزومات و تجهیزات پزشکی در حال فعالیت هستند.^{۱۴} هر کدام از این شرکت‌ها بخشی از تولید محصولات و تجهیزات پزشکی مورد نیاز کشور را تأمین می‌کنند. " روزانه ۴۰ دستگاه ونتیلاتور در کشور تولید می‌شود.^{۱۳} " سورنا ستاری، معاون علمی و فناوری رئیس جمهور نیز اعلام کرده‌است که " در حوزه تولید تجهیزات پزشکی معتبر نظیر ونتیلاتور و دستگاه‌های مختلف اتاق عمل شاهد تحولات فوق‌العاده‌ای در کشور هستیم، به طوری که این شرکت‌ها اکنون تأییدیه‌های لازم را دارند و می‌توانند محصولات خود را حتی به اروپا صادر کنند.^{۱۵} " در تولید کیت‌های تشخیصی، با تلاش متخصصان ایرانی در شرکت‌های دانش‌بنیان، کیت‌های با قدرت تشخیص در مدت زمان کوتاه در داخل ساخته شده و به تولید انبوه رسیده‌است. شرکت «دیبا نوآوران آزما» با همکاری شتاب‌دهنده رستا وابسته به پارک علم و فناوری دانشگاه تربیت مدرس به تولید انبوه کیت ستونی استخراج RNA و بررسی بهینه‌شده برای استخراج ژنوم ویروسی کرونا رسیده که مدت انجام مراحل آن، حدود ۲۵ دقیقه است.^{۱۶} شرکت دانش‌بنیان «پیش‌تاز طب» نیز موفق به ساخت و تولید انبوه کیت تشخیص قطعی و تک‌مرحله‌ای با مدت زمان دو ساعت شده‌است.^{۱۷} " در حال حاضر حاضر ۶ شرکت دانش‌بنیان در حوزه تولید انواع کیت، تأییدیه‌های لازم را دریافت کرده‌اند و توان تولید هفتگی ۲ میلیون کیت از نوع سرولوژی، با قابلیت تشخیص کرونا و همچنین صادرات آن را دارند.^{۱۸} رئیس انستیتو پاستور ایران نیز از خودکفایی در تولید کیت و امکان صادرات آن به کشورهای منطقه خبر داده‌است.^{۱۹} در سایر محصولات نیز اقدامات مهمی برای تولید انبوه صورت گرفته‌است که پس از تأمین نیاز داخل، قابلیت صادرات را دارند.

۶. بهره‌گیری از ظرفیت شرکت‌های حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات

جمهوری اسلامی ایران در حوزه دولت الکترونیک پیشرفت‌هایی داشته اما همچنان با شرایط مطلوب فاصله دارد. شیوع کرونا این فرصت را ایجاد کرده‌است تا در عرصه آزمایشی جدی برای رفع نواقص تلاش شود. در این مسیر، شرکت‌های دانش‌بنیان ظرفیت عظیمی برای تحول در این زمینه هستند. در حال حاضر، ۱۳۲۲ شرکت دانش‌بنیان در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و نرم‌افزارهای رایانه‌ای فعال هستند.^{۱۴} این شرکت‌ها در روزهای مواجهه با کرونا اقدامات مناسبی را در حوزه تولید نرم‌افزارهای آموزشی، اطلاع‌رسانی و سایر موارد انجام داده‌اند که با ظرفیت‌سازی و حمایت از آن‌ها، قادر خواهند بود تا علاوه بر تأمین نیازهای داخلی، در عرصه صادرات محصولات نیز نقش‌آفرین باشند.

ظرفیت‌ها و فرصت‌های تعاملی ایران و کشورهای آفریقایی

شیوع ویروس کرونا و توانمندی، تدابیر و تجربیاتی که تاکنون ایران در زمینه مقابله با کرونا به کار گرفته‌است، می‌تواند فرصتی برای تجدید روابط خصوصاً در حوزه تعاملات در موضوعات بهداشتی و درمانی باشد. مهم‌ترین فرصت‌های پیش‌روی ایران در تعامل و روابط با کشورهای آفریقایی را می‌توان در مؤلفه‌های ذیل دانست.

۱. **تجدید و تقویت روابط با آفریقا:** شیوع کرونا و نیازهای متقابل کشورها فرصت مناسبی برای تجدید و تقویت روابط ایران با آفریقا است. وزارت امور خارجه می‌تواند در این چارچوب نقش مؤثری را در فراهم‌سازی بسترهای تجدید و تقویت روابط ایران و کشورهای آفریقایی در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی ایفا کند.

۲. **صادرات محصولات و تجهیزات بهداشتی و درمانی:** شرکت‌های دانش‌بنیان فعال حوزه تأمین محصولات و تجهیزات بهداشتی و درمانی با افزایش تولیدات و ارتقای کیفیت محصولات خود مطابق استانداردهای جهانی و پس از تأمین نیازهای داخلی، می‌توانند صادرکننده و تأمین‌کننده بخشی از نیازهای آفریقا در حوزه محصولات و تجهیزات بهداشتی و درمانی برای بیماران مبتلا به کرونا باشند.

۳. **انتقال و تبادل دانش و فناوری:** ایران به واسطه برخورداری از دانش و فناوری در روش‌های درمانی و همچنین تولید تجهیزات پزشکی خصوصاً در مقابله با کرونا، می‌تواند وارد فرآیند انتقال و تبادل دانش با کشورهای آفریقایی شود. این موضوع در ادامه می‌تواند حوزه‌های دیگر دانش و فناوری را نیز شامل شود.

۴. **انتقال و تبادل تجربیات مدیریتی در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر:** تجربیات مفید و قابل توجه ایران در حوزه مدیریتی و کنترل کرونا خصوصاً در موضوع طرح بسیج ملی مبارزه با کرونا، افزایش مشارکت‌های اجتماعی در این زمینه و... می‌تواند قابل استفاده برای بسیاری از کشورهای جهان از جمله کشورهای آفریقایی باشد. سازمان بهداشت جهانی نیز خواستار انتقال تجربیات ایران به سایر کشورها شده‌است.

۵. **ورود شرکت‌های دولتی و خصوصی ایرانی برای سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات آفریقا:** پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های ایران در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات خصوصاً فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان، می‌تواند فرصتی برای ورود ایران به آفریقا باشد.

۶. **تلاش برای صادرات کالاها و محصولات مورد نیاز شهروندان آفریقایی:** در شرایط کنونی که کشورهای آفریقایی به دلیل شیوع کرونا و تعطیلی مراکز تولیدی، دچار رکود شده و می‌شوند و نیاز به واردات کالا دارند، شرکت‌های ایرانی می‌توانند پس از پاسخ به نیازهای داخلی، برای صادرات به آفریقا برنامه‌ریزی کنند.

۷. **ارتباط‌گیری ایران با کشورهای صادرکننده نفت در آفریقا:** یکی از تأثیرات منفی شیوع کرونا در جهان بر بازار نفت و کاهش شدید قیمت جهانی آن و آسیب به کشورهای وابسته به صادرات این محصول است. کشورهای صادرکننده نفت در قاره آفریقا از این قاعده مستثنی نیستند. از آنجایی که ایران به دلیل تحریم‌های نفتی، با کاهش زیاد فروش نفت مواجه است، می‌تواند تجربیات خود را در زمینه مدیریت اقتصاد در شرایط کاهش فروش نفت، در اختیار کشورهای آفریقایی قرار دهد. تبادل نظر و ارائه طرح‌های ابتکاری برای کاستن از اثرات منفی کاهش قیمت نفت و تلاش برای بهبود وضعیت نیز می‌تواند موضوع دیگر در روابط ایران با کشورهای صادرکننده نفت آفریقایی باشد.

منابع

۱. Worldometer. In: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
۲. United Nations Economic Commission for Africa, COVID-19 in Africa: Protecting Lives and Economies, 17 April 2020. P 1. In: <https://reliefweb.int/report/algeria/covid-19-africa-protecting-lives-and-economies-enar>
۳. Ibid, p 3
۴. World Health Organization (WHO), COVID-19 pandemic expands reach in Africa, 10 April 2020. In: <https://www.afro.who.int/news/covid-19-pandemic-expands-reach-africa>
۵. United Nations Economic Commission for Africa, Trade Policies for Africa to Tackle Covid-19, 27th March 2020, African Trade Policy Centre (ATPC). In: <https://www.uneca.org/>
۶. World Health Organization (WHO), COVID-19 pandemic expands reach in Africa, 10 April 2020. In: <https://www.afro.who.int/news/covid-19-pandemic-expands-reach-africa>
۷. Ibid and United Nations Economic Commission for Africa, COVID-19 in Africa: Protecting Lives and Economies, 17 April 2020. P 23-24. In: <https://reliefweb.int/report/algeria/covid-19-africa-protecting-lives-and-economies-enar>
۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، جامعه پزشکی و پرستاری در مقابله با کرونا ۱۰۰ شهید تقدیم کرد، ۹ اردیبهشت ۱۳۹۹. در: www.irna.ir/news/83767780
۹. شبکه خبر، اقدامات طرح بسیج ملی مقابله با کرونا، ۲۴ اسفند ۱۳۹۸. در: <https://b2n.ir/638905>
۱۰. خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، نقش بهورزان در غربالگری کرونا/ ۲۵ درصد تهرانی‌ها فاقد پرونده الکترونیک سلامت، ۲۲ فروردین ۱۳۹۹. در: <https://b2n.ir/052837>
۱۱. شبکه خبر، ایران اسلامی در بین برگزیدگان مقابله با کرونا، پنجشنبه ۴ اردیبهشت ۱۳۹۹. در: <https://b2n.ir/740748>
۱۲. Worldometer. In: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، ۸۵ درصد اقلام مورد نیاز مداوای مبتلایان کرونا تولید داخل است، ۱۷ فروردین ۱۳۹۹. در: www.irna.ir/news/83739078
۱۴. پرتال معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، کارگروه ارزیابی و تشخیص صلاحیت شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان. در: <https://pub.daneshbonyan.ir>
۱۵. خبرگزاری صدا و سیما، ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان، عامل مقابله با کرونا، ۳۱ فروردین ۱۳۹۹. در: <https://www.iribnews.ir/00BIxQ>
۱۶. پایگاه خبری دانشگاه تربیت مدرس، تولید انبوه کیت تخلیص RNA ویروس کرونا توسط شرکت وابسته به پارک علم و فناوری مدرس، ۴ اردیبهشت ۱۳۹۹. در: <https://www.modares.ac.ir/news/news-list/news-content?newsview=13008>
۱۷. پایگاه خبری دانشگاه تربیت مدرس، طراحی و ساخت کیت تشخیص مولکولی کرونا ویروس ۲۰۱۹ در کشور، ۸ فروردین ۱۳۹۹. در: <https://www.modares.ac.ir/news/news-list/news-content?newsview=12847>
۱۸. خبرگزاری مهر، تولید ۲ میلیون کیت تشخیص کرونا در هفته/صادرکننده کیت می‌شویم، ۲۳ فروردین ۱۳۹۹. در: www.mehrnews.com/xRDRc
۱۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)، ایران در تولید کیت تشخیص کرونا خودکفا شد، ۱۳ فروردین ۱۳۹۹. در: www.irna.ir/news/83735237